

Egede
Instituttet

Institutt for
misjonsvitenskap

Norsk Tidsskrift For Misjonsvitenskap

#4/2018 | Årgang: 72

-
- 3 Kristin Nørseth
Leder
- 5 Levi Eidhamar
Malaysias kristne i spenningsfeltet mellom
religionsfrihet og offentlige restriksjoner
- 17 René Sølvsten Nissen
Fra vækkelse til karismatisk fornyelse
– et studie af karismatiseringen af den
østafrikanske vækkelse i Tanzania
- 25 Hallgeir Skretting
Film og barmhjertighet
- 38 Knut Kåre Kirkholm
Misjonal hermeneutikk
- 46 Robert Lilleaasen og Ingebjørg Nandrup
Opplevelse, dannelse og misjonspraksis
– korttidsmisjon fra Norge
- Bokmeldinger*
- 58 *Global kristendom. En samtidshistorie.*
Anmeldt av Kristin Nørseth
- 59 *'Justification by Grace Alone': Facing
Confucian Self-Cultivation – The Christian
Doctrine of Justification Contextualized to
New Confucianism.*
Anmeldt av Peter Tze Ming Ng, Hong Kong
- 61 *Shaping Christianity in Greater China.
Indigenous Christians in Focus*
Anmeldt av Knud Jørgensen

Fra vækkelse til karismatisk fornyelse – et studie af karismatiseringen af den østafrikanske vækkelse i Tanzania

René Sølvsten Nissen

René Sølvsten Nissen (f. 1976) er uddannet Master of African Studies (2006) og cand.theol. (2008) ved Københavns Universitet. Udsendt til Tanzania som missionær for Dansk Luthersk Mission (DLM) fra 2008-2014. Siden 2015 ansat som job- og karrierekonsulent i Krifa (Kristelig Fagbevægelse).

Abstract

The journey from Revival to Charismatic Renewal

– A study of the Charismaticisation of the East African Revival in Tanzania

The East African Revival (EAR) is one of the most influential movements in African Christianity in the 19th century and onwards and it has left remarkable traces on both church, mission and society in all parts of Eastern Africa. In the last few decades, the EAR in Tanzania has come under influence of the charismatic renewal. An important question stands out: What is the theological relationship between the EAR and the Charismatic Renewal in Tanzania, and how is it expressed in a movement like New Life in Christ (NLC) – a current version of the EAR in Tanzania? Qualitative interviews indicate that NLC is more charismatic than its original predecessor both in theology and in expression of faith. They practice speaking in tongues and are open to healing and deliverance. However, members of NLC are still attending historical/mainline churches. There are tangible traces from the EAR such as focus on Christ-centered teachings, evangelism/mission, ecumenicalism and diaconal work. Furthermore, NLC has a skeptical attitude towards Neo-Pentecostalism (NPC). Despite of charismatic influence New Life in Christ contains visible and tangible traces from EAR clarified in a strong revival identity and theology. From a theological perspective, it is functioning as a critique to NPC and positioning itself as a quantitatively and qualitatively different alternative.

Søkeord: Afrikansk kristendom, karismatisk kristendom, den østafrikanske vækkelse, New Life in Christ

Indledning

Kristendommens akse og tyngdepunkt har gennem de seneste årtier flyttet sig til den sydlige halvkugle, hvor kristendommen er blevet mere karismatisk.¹ Forandringerne kommer primært til udtryk i en generel kirkevækst hos de neo-pentekostale kirker, men forandringerne har også sat sit aftryk på de historiske kirker gennem pentekostale strømninger og karismatiske bevægelser indenfor de historiske kirker. Et af de steder, hvor karismatiseringen af kristendommen har sat et betydeligt aftryk er på den østafrikanske vækkelse.

Den østafrikanske vækkelse (EAR) er et barn af de evangelikale vækkelser, der opstod i England og Nordamerika i det 18. og 19. århundrede. Nogle af de tydeligste spor fører tilbage til Keswick-bevægelsen i England i slutningen af det 19. århundrede. I den østafrikanske kontekst var en af de vigtigste forløbere Pilkington vækkelsen i Uganda i 1890. I 1920'erne blev denne bevægelse indflydelsesrig i den anglikanske kirke i Uganda og havde tætte forbindelser til Rwanda-missionen – en konservativ udløber af Church Mission Society (CMS).²

Forskere som Ward & Wildwood opfatter EAR som en af de mest indflydelsesrige bevægelser i afrikansk kristendom i det 19. århundrede og fremefter.³ De historiske eftervirkninger af bevægelsen er betydelige, og har efterladt nævneværdige spor på både kirke, mission og samfund i alle dele af Østafrika. I de sidste par årtier har EAR navnlig i Tanzania været påvirket af den karismatiske fornyelse, hvilket endnu ikke har tiltrukket nogen synderlig interesse fra forskere, hvilket Mlahagwa,⁴ også pointerer: «The Tanzanian variant of the revival is not as well documented as it is in other parts of Eastern Africa.»⁵

Det som gør dette emne spændende er, at karismatiseringen af EAR ikke følger det generelle mønster for karismatiseringen af kristendommen i Afrika. Formålet med denne artikel er derfor at tilføje ny viden til dette område og derved bidrage til den generelle forskning om «karismatiseringen af kristendommen». Det specifikke studieområde er som nævnt den østafrikanske vækkelse i Tanzania og dens udvikling fra at være et udtryk for en «klassisk» vækkelsesbevægelse til at blive en del af den karismatiske fornyelse i Tanzania. Hovedspørgsmålet, som jeg har valgt at lade stå som omdrejningspunkt i artiklen er dette spørgsmål: Hvad er det teologiske forhold mellem EAR og den karismatiske fornyelse i Tanzania, og hvordan kommer det til udtryk i en bevægelse som New Life in Christ (NLC) – en aktuel version af EAR i Tanzania?

Metodeovervejelser

Kildematerialet består hovedsageligt af kvalitative interviews, men der er også inddraget relevant litteratur, hvor det har været muligt. Denne tilgang har været en nødvendighed, da antallet af skriftlige kilder om emnet er begrænset.

Mange tanzaniere er stadig forankret i en mundtlig kultur, hvorfor jeg i mine interviews har gjort brug af en kvalitativ-narrativ metode.⁶ Gennem informanternes fortælling har jeg fået et billede af, hvordan udviklingen i EAR har fundet sted og som videre spørgeramme for mine interviews har jeg valgt en semi-strukturerede tilgang, hvor jeg har valgt at fokusere på følgende nøgletemaer og spørgsmål:

- Hvad er din personlige historie?
- Hvad kan du huske fra vækkelsen, da du var ung?
- Hvad skete der i vækkelsesmiljøet, da pinsevennerne ankom?
- Hvordan oplever du vækkelsen i dag?

I valget af informanter har jeg prioriteret både klassiske vækkelsesfolk, der gennem årtier er formet af EAR og som ingen, eller kun delvis berøring har med NLC og så

karismatiske vækkelsesfolk, der har tætte relationer til både den lutherske kirke i Tanzania (ELCT) og NLC i Dar es Salaam.

I og med, at den østafrikanske vækkelse fik et langt bredere nedslag i Tanzania end blot i den lutherske kirke kunne man med al rimelighed indvende, at tilgangen til temaet er en anelse ensidigt og unuanceret. Jeg kunne med fordel også have inddraget nedslaget fra den østafrikanske vækkelse både i den anglikanske kirke, African Inland Church, mennonitterne og andre af de protestantiske kirkesamfund i Tanzania og set på karismatiseringsprocessen her. Af hensyn til artiklens omfang, har dette desværre ikke været muligt, om end særdeles ønskeligt. Da ELCT er et af de største protestantiske kirkesamfund i Tanzania og mange lutherske kristne netop har eller har haft berøring med den østafrikanske vækkelse, finder jeg det plausibelt at afgrænse her.

Den østafrikanske vækkelse i Tanzania

Det ligger uden for artiklens fokus at bidrage med en detaljeret historisk analyse af frembruddet af EAR i Tanzania; jeg vil kun kort skitsere nogle af de nøglebegivenheder, der førte til EAR's fremkomst i Tanzania i slutningen af 1930'erne og begyndelsen af 1940'erne.

Vækkelsesfolket fik etableret to centre i Tanzania helt fra starten, hvor det mest indflydelsesrige kan lokaliseres til Dodoma, som ligger i den centrale del af landet og er et af højborgene for den anglikanske kirke i Tanzania. Det andet center havde sit udspring i Katoke, beliggende i den nordvestlige del af landet tæt på epicenteret for EAR i Uganda og Rwanda.⁷ Fra disse to centre spredte vækkelsen sig til andre dele af landet og trængte ind i de historiske kirker, sådan, at bevægelsen i 1970'erne udgjorde en betydningsfuld del af de historiske kirker i Tanzania.⁸

I gennem 1980'erne og 1990'erne karismatiseres vækkelsesmiljøet i Tanzania og i de historiske kirker blev der diskuteret, hvordan man skulle forholde sig til fænomenet. I 1997 afholdtes der i Morogoro et kirkemøde i den lutherske kirke, hvor det udelukkende var debatten om, hvordan kirken bedst forholdt sig til vækkelsesfænomenet, der var på programmet, og hvor flere kirkeledere fra de historiske kirker deltog. Kirkemødet afsluttedes med en udtalelse om, at vækkelse er selve nerven i kirkens væsen og at man fra kirkens side burde gå mere aktivt ind i samarbejdet med vækkelsesmiljøet rundt omkring i sognene.⁹ Fra den lutherske kirkes siden var der således en åbenhed overfor vækkelsen, selvom det kunne fluktuere fra sogn til sogn, da der i enkelte sogne kunne registreres en modstand mod vækkelsesmiljøet.

En af de nulevende personskikkelser, som gennem de seneste årtier har sat sit tydelige præg på bevægelsen i Dar es Salaam er den pensionerede lutherske biskop Elinaeza E. Sendoro. Han fremhæver fem karakteristika, der beskriver de mest toneangivende aspekter i bevægelsens teologi:

1. At modtage Kristus som din personlige frelser.
2. En offentlig bekendelse af sine synder.
3. At leve i opgjort forhold til Kristus og råde bod på det, som blev gjort forkert i fortiden.
4. At vidne om sit personlige forhold til Kristus.
5. At vandre i lyset, hvilket betyder at leve som en sand efterfølger af Kristus.¹⁰

Foruden denne inderliggørelse af troen samt understregning af kristendommens efterfølgelsesaspekt, så tillægges kristendommens sociale dimension og ansvar en lige så vigtig betydning. Dette bekræftes af en toneangivende kenyansk kirkeleder, der selv var aktiv i den østafrikanske vækkelse. John G. Gatu siger:

In Jesus Christ, all barriers, be they race, tribe, social status, gender denomination- al prejudices, among many others, have been crucified with Jesus at Calvary. To be able to live and walk together with Jesus and in fellowship with those around us, our life must be a life of constant repentance, brokenness, and praying for forgiveness every day along the way.¹¹

Fællesskabstanken blandt vækkelsesfolket var eksplicit; det var noget, som folk lagde mærke til. Som Shoo siger i et interview: «Kærligheden blandt dem var en bindende kraft. De var som en ny stamme.»¹²

New Life in Christ og arven fra EAR

Dannelsen af New Life in Christ (NLC) kan spores tilbage til det første økumeniske open-air møde i Dar es Salaam i 1963 med «den anglikanske biskop» Yohana Omari som prædikant.¹³ Evalueringsrapporten fra mødet afslørede behovet for løbende undervisning af de, som var blevet omvendt under møderne, men også et behov for at administrere de indsamlede penge, der var samlet ind under møderne. Resultatet var dannelsen af New Life Crusade – forløberen for NLC. Senere i 90'erne ændrede man navnene fra New Life Crusade til NLC for at slippe af med det semantiske slægtskab med korstogene mod muslimerne i middelalderen. Nu dækker NLC hele landet og i Dar es Salaam findes 45 forskellige forsamlinger.¹⁴

Blandt medlemmerne af NLC finder vi i dag flere af de samme karakteristika, som er præsenteret ovenfor. Mange af NLC's tilhængere vil derfor være præget af en stærk selvforståelse med rod i den østafrikanske vækkelse. Der er dog distinkte forskelle, men det vil jeg komme tilbage til nedenfor. Herforuden viser kvalitative interviews, at NLC er mere karismatisk end dens ophav, hvilket både ekspliciteres i deres teologi og i den måde, de lader troen komme til udtryk. I deres selvopfattelse er NLC en økumenisk bevægelse,¹⁵ det er ikke en kirke.

For NLC's vedkommende, vil jeg fremhæve tre centrale aspekter ved bevægelsens teologi, der kort præciserer bevægelsens teologiske standpunkter og kærneværdier:

- At overgive sit liv til Jesus Kristus
- At leve sit liv i sejr over synd under Helligåndens vejledning
- At være parat til at samarbejde med andre, der har givet deres liv til Jesus Kristus uden hensyntagen til kirkesamfund, stamme eller køn.¹⁶

På baggrund af ovennævnte teologiske kærneværdier, vil man, ved en sammenligning med de 5 karakteristika gældende for den østafrikanske vækkelse, kunne argumentere for, at der i NLC's selvforståelse kan identificeres stærke reminiscenser fra EAR såsom vægtningen af et personligt gudsforhold, kampen mod synd og en økumenisk grundtone. Den sidste kærneværdi adskiller sig bemærkelsesværdigt fra pentekostalismens eksklusivitet, som jeg senere vil vise. På den anden side kan man også se, at Helligånden til forskel fra den klassiske bevægelse har fået en central plads. Man kunne hævde, at den kommer på baggrund af påvirkningen fra det pentekostale miljø i Tanzania. Shoo anfører, at der selvfølgelig er en sammenhæng, men at man skal være varsom med at drage en forhastet konklusion. Selv i «gamle» dage, var der en åbenhed over for praktiseringen af Helligåndens gaver såsom tungetale og en positiv indstilling over for det, som anglofilerne kalder for Healing & Deliverance – en åbenhed for helbredelse under håndspålæggelse og for dæmonuddrivelse.¹⁷ Forskellen er, at det i «gamle» dage ikke blev betonet, som det gør i dag i NLC.¹⁸

EAR og pentekostal påvirkning

Der er ingen tvivl om, at EAR har været under indflydelse af pentekostal teologi,

hvilket jeg vil argumentere for nedenfor. Den karismatiske indflydelse på EAR har både været direkte og indirekte. Den direkte indflydelse fører tilbage til udviklingen af pinsekristendommen i Tanzania. I 1967 etableres Tanzanias Assemblies of God (TAG), hvilken var en tanzanisk udløber af den amerikanske pinsekirke: Assemblies of God. TAG appellerede til det tanzaniske folk og i de efterfølgende år gennemlevede kirken en kraftig kirkevækst. En forsker som Mlahagwa understreger dog, at for at forstå den kraftige kirkevækst i TAG, så kommer man vanskeligt udenom den østafrikanske vækkelse og det vækkelsesmiljø, som den havde medvirket til i det tanzaniske kirkemiljø.¹⁹

Dette kommer yderligere til udtryk i 1970'erne, hvor pinsefolkene begyndte at arrangere store møder med prædike- og bønnesessioner. Biskop Sendoro siger, at dette var en meget stor pull-faktor for mange troende fra de historiske kirker, og det efterlod et remarkabelt aftryk på kristendommen i Tanzania. De berørte troende vendte tilbage til de historiske kirker med en «ny ild». De begyndte at tale i tunger og bede for de syge, og som Gatu retteligt anfører, så blev det måden, hvorpå den karismatiske ild spredte sig ind i kirkerne.²⁰

Den indirekte indflydelse var mere det, som Kopwe kalder en revolution fra neden – en Helligåndsrevolution.²¹ Revolutionen begyndte i 1970'erne, først og fremmest blandt de unge i deres små kristne fællesskaber rundt på gymnasier over hele landet. De var som Gatu staterne ovenfor; inspireret af pinsefolkene, og de unge ønskede at lægge større vægt på undervisningen i Helligåndens gaver.²²

Senere blev denne generation de nye ledere af EAR og langsomt ændrede bevægelsens «klassiske» karakteristika. Gudstjenesteformen ændrede sig også. Dette ekspliciteredes ved, at man fra at bruge den gamle sangbog Tenzi za Rohoni²³ med oversatte vækkelsessange, i stedet begyndte at synge korte vers og sange (pambio), som appellerede til følelserne. Et andet aspekt var, at mange af de nye ledere udfordrede den klassiske måde at lede vækkelsesfolkernes forsamlinger på, hvilket fik indflydelse på liturgien i forsamlingerne.

En ting var den ændrede gudstjenesteform. Den største forandring kom til udtryk i bevægelsens teologi. Rev. Kagya udtaler: Der var et skift i identitetsmarkørerne fra at «tilstå og bekende dine synder offentligt» til at være mere fokuseret på at tale i tunger.²⁴ I dag er dette skifte blevet tydeligt i en bevægelse som NLC. De praktiserer at tale i tunger under deres samlinger, og de er meget mere åbne, når det kommer til Healing & Deliverance. Under indflydelse fra den karismatiske bevægelse har de populært sagt offentliggjort Helligåndens gaver. I den forstand ville det være rigtigt at definere NLC som værende en del af den pentekostale bevægelse. Men hvad er det teologiske forhold mellem EAR og den karismatiske fornyelse i Tanzania?

Det teologiske forhold mellem EAR og den karismatiske fornyelse i Tanzania-

En af mine informanter, den tidligere biskop i the Evangelical Lutheran Church of Tanzania (ELCT) Elinaeza Sendoro, betoner i sin bog Uamsho na Karama, at det er svært at skrive om den karismatiske fornyelse i Tanzania uden at begynde med EAR.²⁵ Dette finder jeg bekræftet hos Anneth Nyagawa Munga, der i sin doktorafhandling fra 1998 foretager en teologisk undersøgelse af den østafrikanske vækkelse.²⁶ I afhandlingen ekspliciterer forfatteren dygtigt sin analyse af teologien i den østafrikanske vækkelse og påviser dens vigtige placering i tanzanisk kirkeliv; som en karismatisk fornyelsesbevægelse.²⁷ Hun springer dog, for mig at se, lidt for hurtigt frem til fremstillingen af bevægelsens teologi, som den så ud i 1990'erne. Hun registrerer dog kort, at vækkelsens karakter har forandret sig, men underlader at kommentere selve karismatiseringsprocessen, hvorved hun overser påvirkningen udefra. Dog fremhæver hun kort i konklusionen en grad af kontinuitet mellem vækkelsen i dag og andre karismatiske bevægelser.²⁸ Den får dog ikke den behandling,

som jeg kunne have ønsket. Jeg står stadig tilbage med spørgsmålet om, hvordan ændringen i bevægelsens teologiske karakter har fundet sted? Andre forskere som Amos Kasibante og John Gatu angiver, at den karismatiske fornyelse er en naturlig progression af EAR.²⁹ Endvidere erklærer Gatu, at den eneste forskel er, at de karismatiske kristne i princippet er gamle vækkelsesfolk, der har fået skænket Helligånden.³⁰

Til en vis grad er jeg enig med Gatu, hvis vi isoleret set ser på NLC som et casestudie. NLC er både karismatisk som allerede vist ovenfor, og de betragter sig selv som efterkommere af den østafrikanske vækkelse. Men selv om NLC er karismatisk i både sit udtryk og i dele af dens teologi, så adskiller den sig fra andre karismatiske bevægelser. For det første samles de i «fellowships» i regi af de historiske kirker og derudover deltager de aktivt i de månedlige økumeniske møder med andre vakte fra forskellige fellowships og kirkesamfund rundt om i Dar es Salaam.³¹ Dette er et udtryk for deres økumeniske teologi og dermed et tydeligt tegn på arven fra EAR. Andre aspekter ved denne arv er deres eksplicite Kristuscentrerede læresætninger, fokus på evangelisering / mission og diakonalt arbejde. For det andet, så er de meget skeptiske over for nogle af de neopentekostale- og karismatiske kirker i Tanzania, som de opfatter som sataniske eller sekteriske.³² Om disse trends i det pentekostale miljø i Tanzania udtaler Shoo: «These churches are cults; they use other forces in the name of Jesus. They manipulate the listeners through sorcery and witchcraft; they use the powers of darkness.»³³ De er også skeptiske over for eksklusiviteten i pinsekristendommen. Dette kommer særligt til udtryk i deres kritik af forestillingen om, at man kun kan være kristen, når man døbes med hele kroppen nedsænket i vand. Ligeledes rettes kritikken mod forestillingen om, at Helligånden ikke er til stede i historiske kirker på grund af liturgisk praksis. Sidst, men ikke mindst, er medlemmer af NLC ifølge mine informanter også meget kritiske af fremgangsteologien. I NLC hævdes det, at Bibelen er Guds inspirerede ord og Guds åbenbaring til mennesket.³⁴ De finder ikke, at fremgangsteologien har noget doktrinært og bibelsk grundlag.³⁵

Konklusion og perspektiver

På trods af karismatisk indflydelse og påvirkning på både teologi og liturgisk praksis, kan der stadig i NLC spores synlige og håndgribelige spor fra EAR, hvilket kommer til udtryk i det tætte forhold til de historiske kirker, samt en stærk vækkelsesidentitet og teologi. Fra et teologisk perspektiv vil jeg argumentere for, at NLC's lære fungerer som en kritik af de neo-pentekostale- og karismatiske kirker i Tanzania, hvormed NLC positionerer sig som et kvantitativt og kvalitativt alternativ.

Interessant nok følger karismatiseringen af EAR ikke det generelle mønster for karismatiseringen af kristendommen andetsteds i Afrika. Lad mig nævne Ghana som eksempel, hvor Helligånden er omdrejningspunktet for den kristne forkyndelse, i det som Asamoah-Gyadu kalder for «The second Christianisation».³⁶ Her forklares karismatiseringen af kristendommen primært på baggrund af en utilfredshed med de historiske kirkers utilstrækkelighed og manglende respons på de udfordringer den troende møder i hverdagen. Dette kommer særskilt til udtryk i det manglende svar på den troendes længsel efter sikkerhed og beskyttelse mod den åndelige verden, men samtidig også en længsel efter en mere eksperimentel kristendom med afsæt i en eksplicit Helligåndserfaring.³⁷ Dette er ikke tilfældet med NLC, som det er blevet vist ovenfor, hvor det økumeniske fokus og tætte forhold til de historiske kirker er blevet fastholdt, som en del af arven fra EAR. Selvom der i den østafrikanske vækkelse lå et implicit opgør med den nominelle kristendom i længslen efter at erfare Guds nærvær og ønsket om at leve sit liv i hellighed, så har det ikke været den altdominerende faktor, som det har været i Ghana.³⁸

Som det allerede er blevet redegjort for, så er der ingen tvivl om NLC er karismatisk, men i og med at NLC er så kritisk i forhold til den seneste udvikling af pinsekristen-

dommen og karismatisk kristendom i Tanzania, så passer NLC ikke ind i den traditionelle måde at kategorisere karismatisk kristendom på. Det ser imidlertid ud til, at den begrænsede opmærksomhed på dette område ikke kun gælder for dette felt, men også generelt for hele forskningen omkring den østafrikanske vækkelse. Emma Wildwood anfører: «The limited attention given to the Balakole revival is in large part because the Revival does not fit neatly into the schema by which African Christianities have been measured.»³⁹ Så vidt jeg kan se, er der et felt her, som har behov for en større og mere grundig undersøgelse og som kan bidrage til en nuanceret forståelse af afrikansk kristendom. Behovet er ikke blevet mindre de seneste år, tværtimod – netop Afrika er et af de steder, hvor kristendommens tyngdepunkt er lige nu.

Noter

1. Blandt det «klassiske» vækkelsesfolk kommer troen til udtryk ved, at man deler ordet med hinanden, man beken-der sine synder i offentlighed og modtager efterfølgende absolution for sine synder samt forsamlingens opmuntring til at vidne om sine oplevelser. I en karismatisk kontekst er udtrykket mere synligt og kropsorienteret, ved et fokus på åndelige gaver, såsom tungetale og eksorcisme. Kendetegnende for både vækkelsesfolket og karismatikerne er vigtigheden af den individuelle frelse, hvor den enkelte har taget en personlig beslutning om efterfølgelse.
2. Birgitta Larsson, *Conversion to a Greater Freedom? – Women, Church and Social Change in North-Western Tanzania under Colonial Rule* (Uppsala: Studia Historica Upsaliensia, 1991), 146.
3. Kevin Ward, *The East African Revival – History and Legacies*. Eds. Kevin Ward and Emma Wild-Wood (Farnham: Ashgate, 2012), 3.
4. Mlahagwa er en sydafrikansk historiker, der er bosiddende i Dar es Salaam og som er tilknyttet Universitetet i Dar es Salaam som Associate Professor. I midten af 90'erne var han et af de ledende medlemmer af bevægelsen i Dar es Salaam.
5. Josiah R. Mlahagwa, *Contending the faith – Spiritual Revival & the Fellowship Church in Tanzania*. *East African Expressions of Christianity*. Eds. Thomas Spear and Isaria N. Kimambo (Oxford: James Currey, 1999), 306.
6. M. Sandelowski, «Telling Stories: Narrative Approaches in Qualitative Research.» *JNS* 23, nr. 3, (1991): 161-165.
7. Elinaza E. Sendoro, *Roho Mtakatifu Katika Makanaisa ya Kihistoria Tanzania* (Moshi: Millennium Books, 2010), 20.
8. Mlahagwa, *Contending the faith*, 298-299.
9. Mlahagwa, *Contending the faith*, 296.
10. Sendoro, *Roho Mtakatifu*, 21.
11. John G. Gatu, *The East African Revival – History and Legacies*. Eds. Kevin Ward and Emma Wild-Wood (Farnham: Ashgate, 2012), 20.
12. Geoffrey Shoo, februar 2014. Geoffrey Shoo er tilknyttet the Evangelical Lutheran Church of Tanzania (ELCT) og er en af de lokale ledere i NLC i Msasani kredsen.
13. www.nlc.or.tz
14. www.nlc.or.tz
15. *Ecumenism, the movement or tendency toward worldwide Christian unity or cooperation. The word ecumenism is derived from the Greek words oikoumenē (the inhabited world) and oikos (house) and can be traced from the commands, promises, and prayers of Jesus. After the International Missionary Conference held at Edinburgh in 1910, Protestants began to use the term ecumenism to describe the gathering of missionary, evangelistic, service, and unitive forces.* (Encyclopædia Britannica; www.britannica.com)
16. www.nlc.or.tz
17. Her følger jeg definitionen, som den kommer til udtryk hos Asamoah-Gyadu: «The deployment of divine resources, that is, power and authority in the Name or Blood of Jesus – perceived in pneumatological terms as the intervention of the holy spirit – to provide release of demon-possessed, demon-oppressed, broken, disturbed and troubled persons, in order that victims may be restored to 'proper functioning order', that is, to 'health and wholeness'; and, being thus freed from demonic influence and curses, they may enjoy God's fullness of life understood to be available in Christ.»
18. J. Kwabena Asamoah-Gyadu, *African Charismatics: Current Developments within Independent Indigenous Pentecostalism in Ghana* (Leiden & Boston: Brill, 2005), 165.

19. Geoffrey Shoo, februar 2014.
20. Mlahagwa, *Contending the faith*, 299.
21. John G. Gatu, i Sendoro, Elinaza E. Roho Mtakatifu Katika Makanaisa ya Kihistoria Tanzania (Moshi: Millennium Books, 2010), 36.
22. Immanuel Kopwe, februar 2014. Immanuel Kopwe er tilknyttet ELCT og har gennem store dele af sit liv været et aktiv i den østafrikanske vækkelse. I flere årtier har han fungeret som daglig leder for AE i Østafrika – (African Enterprise) – en evangelikal og økumenisk organisation, der har som sit mål at missionere i de afrikanske storbyer og opbygge partnerskab med lokale kirker. (<https://international.africanenterprise.com/about/>)
23. Alex Mtui, februar 2014. Alex Mtui er en tidligere kollega og fungerer i dag som lokal leder i NLC.
24. Tenzi za Rohoni er Menonitternes officielle salmebog, som har fundet bred anvendelse i de fleste af de historiske kirker i Tanzania, som et supplement til de respektive salmebøger. Den er ofte blevet anvendt ved husandagten i mange af de troendes hjem.
25. Rev. Kagya, februar 2014. Rev. Kagya er en pensioneret sognepræst og tilknyttet ELCT. Kagya har gennem sit virke som sognepræst været aktiv i den østafrikanske vækkelse. Han regnes for at tilhøre den klassiske fløj og har en kritisk tilgang til NLC. Kagya har ikke være begejstret for den udvikling, som bevægelsen har gennemgået de seneste årtier.
26. Sendoro, Roho Mtakatifu, 13.
27. Anneth Nyagawa Munga, *Uamsho – A Theological Study of the Proclamation of the Revival Movement within the Evangelical Lutheran church of Tanzania* (Lund: Lund University, 1998).
28. Munga, *Uamsho*, 281ff.
29. Munga, *Uamsho*, 124, 281ff.
30. Gatu, i Sendoro, Roho Mtakatifu, 13; Amos Kasibante, *The East African Revival – History and Legacies*. Eds. Kevin Ward and Emma Wild-Wood (Farnham: Ashgate, 2012), 94ff.
31. Gatu, i Sendoro, Roho Mtakatifu, 13.
32. Sendoro, Roho Mtakatifu, 86.
33. I interviewet med Alex Mtui (februar 2014) nævner han Effatha Ministries og Pastor Kobe Ministries som eksempler herfor.
34. Geoffrey Shoo, februar 2014.
35. Mlahagwa, *Contending the Faith*, 302.
36. Alex Mtui, februar 2014.
37. J. Kwabena. Asamoah-Gyadu, (A): *African Charismatics: Current Developments within Independent Indigenous Pentecostalism in Ghana* (Leiden & Boston: Brill, 2005), 17.
38. Asamoah-Gyadu, *African Charismatics*, 17.
39. Finn Allan Ellerbek, *Karagwe Diocese: A Lutheran Church History – as seen and studied by a missionary* (Copenhagen: Academic Press, 1992), 105ff.
40. Emma Wild-Wood, *The East African Revival – History and Legacies*. Eds. Kevin Ward and Emma Wild-Wood (Farnham: Ashgate, 2012), 202.

